

Европска
унија

Слободан омладински
центар – Видин

Отворени клуб –
Ниш

Bulgaria – Serbia
IPA Cross-border Programme

ЗБОРНИК материјала насталих у оквиру пројекта

БУГАРСКО-СРПСКА МРЕЖА ИНОВАТИВНОГ ОБРАЗОВАЊА

Овај пројекат се кофинансира од стране Европске уније
кроз ИПА Програм прекограничне сарадње
Бугарска-Србија.

БУГАРСКО–СРПСКА МРЕЖА ИНОВАТИВНОГ ОБРАЗОВАЊА

Зборник материјала
насталих у оквиру пројекта

2014

*Ова публикација је подржана од стране Европске уније преко
Прекограничног програма сарадње Бугарска-Србија ИПА.
Садржај ове публикације је искључива одговорност
Слободног омладинског центра и ни на који начин
не представља ставове Европске уније
или Управног органа програма.*

Пројекат 2007CB16IPO006-2011-2-039
БУГАРСКО-СРПСКА МРЕЖА ИНОВАТИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
Овај пројекат је подржан од стране Европске уније кроз ИПА
програм прекограничне сарадње Бугарска – Србија.

САДРЖАЈ

РЕЧ АУТОРА	5
ОБРАЗОВАЊЕ У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА БУГАРСКЕ	7
Историја	7
Циљеви и принципи	8
Образовни стандарди	9
Врсте институција	10
Школе	11
Процес образовања	12
Учесници образовног процеса	16
Органи управљања	24
Финансије и ресурси	27
Учешће јавности (повереници)	27
Повећање квалитета образовања	29
Иновације у настави и њихова распрострањеност у бугарско-српском граничном региону	31
ОБРАЗОВНЕ ИНОВАЦИЈЕ НАСТАВНИКА ПОГРАНИЧНОГ РЕГИОНА (БУГАРСКА)	35
Програми предузетништва 1-4 разреда	35
Портфолио бугарског језика и књижевности	37
Етрополе – љуљашка уметника	38
Портфолио ученика	40
Образовни садржај предмета бугарски језик и књижевност и активности разредног старешине – могућност формирања грађанске културе	41
Мултимедијни бинарни модул бугарског језика и књижевности и мотора са унутрашњим сагоревањем	43

Ноћ књиге	44
Развијање вештина слободног говора на страном језику методом ABC	46
Такмичење из математике и логичког мишљења	47
Мултимедијалне презентације и интердисциплинарни приступ – средства интерактивности ваннаставних активности	48
За практичне аспекте примењене физике и дидактичке игре	50
Интерактивне методе у еколошком образовању и васпитању	51
Дах свежег ваздуха	52
Реалне и фантазијске слике кроз технику на мермерном папиру	53
Израда модела цркава	54
Пројекат „У сваком детету постоји сунце – нека сија“	55
Педагошки алати за реализацију самосталне образовно-когнитивне активности опште теорије рачуноводства	56
Рад на пројекту као иновативни модел у образовању	57
Пројекат „Медије као мост комуникације преко Дунава“	59
Интернационални пројекат – могућности за примену и размену наставног искуства и иновативне праксе	60
Пројекат „Јединство – Партнерство за знање и добросуседско јединства“	62
Повећање компетенције школске заједнице	63

РЕЧ АУТОРА

Ово издање је резултат пројекта „Бугарско-Српска мрежа иновативног образовања“ (BSIT.NET), који је реализовао Слободан омладински центар, из Видина, Бугарска, у партнерству са Друштвом за развој деце и омладине – Отворени клуб, из Ниша, уз финансијску подршку Европске уније кроз ИПА програм прекограничне сарадње Бугарска – Србија, у периоду од априла 2013. до априла 2014. године.

У зборнику су представљени образовни системи Бугарске и Србије (посебно систем основно и средњошколског образовања), њихове сличности и разлике, у контексту текућих образовних реформи у обе државе. Такође смо покушали да прикажемо тренутно стање коришћења педагошких иновација у пограничним подручјима пројекта; са бугарске стране окрузи Видин, Монтана, Софија регион, Перник и Ђустендил, а са српске – Борски, Зајечарски, Нишавски, Пиротски, Јабланички и Пчињски округ. Ово је постигнуто коришћењем резултата истраживања спроведеног међу педагошким стручњацима и презентовањем добрих пракси образовних иновација од стране наставника на заједничким форумима. Можемо рећи да тренутно стање, као и општи утисак са састанака и дискусија сугеришу, да постоји потенцијал за бољу сарадњу у модернизацији образовања у оба погранична региона у будућности, као и да је неопходно да се дела на том пољу, па ће управо то бити и правац у којем намеравамо да наставимо наше напоре. Желимо да се захвалимо на помоћи регионалним и општинским образовних властима, као и школским руководствомима, без којих пројекат не би био успешно реализован.

Тим пројекта BSIT.NET

ОБРАЗОВАЊЕ У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА БУГАРСКЕ

Овај извештај је резултат истраживања које је спроведено у оквиру пројекта „Бугарско-српска мрежа иновативног образовања“ са циљем упознавања српских стручњака са бугарским образовним системом, као и са механизмима имплементације иновативних образовних средстава којима се модернизује настава.

Историја

Прве школе у Бугарској су Преславска и Охридска књижевна школа, које је основао Књаз Борис I у IX веку, када су дошли Климент, Наум, Сава, Горазд и Ангелариј -ученици свете браће Кирила и Методија. Њихов циљ је био описмењавање бугарских свештеника новим писмом. Но и поред тога Св. Климент је у Охриду учио људе другим стварима, важним за свакодневни живот. Кроз историју Бугарске важну улогу су имале и килијне школе које су кроз ренесансу настале у оквиру бугарских цркви и манастира.

Након килијних школа јављају се и хеленске секуларне школе, а након њих и хеленско бугарске школе, као претеча новобугарских секуларних школа. Друге школе су биле заједничке школе. Њихов настанак је условљен недостатком учитеља. У тим школама учитељ је предавао напреднијим ученицима, који су преносили знање на друге. Након заједничких школа јављају се и школа са разредима. Прва школа са разредима у Бугарској је Априлска гимназија, основана 1835. године од стране Васиља Априлова у граду Габрово. Гимназија је поставила основу за секуларне школе, које су постепено замениле килијне школе, које нису биле у стању да задовоље потребе младих људи за знањем. Демократског карактера, бугарска ренесансна школа прати раст европских школа и служи за развој национално-ослободилачких идеја. До ослобођења Бугарске 1878. године, са 2,8 милиона

становника, у земљи је било 1500 основних, 50 мушких школа са разредима, 20 женских школа са разредима, 3 гимназије и 4 специјалне школе.

Слободна Бугарска чува и гради ренесансне традиције у васпитно-образовном систему. Рађа се стабилан и демократски образовни систем и школско законодавство. После 1944. године образовање је под снажним утицајем идеолошког совјетског образовног система. У то време настају такозване средње опште-образовне школе, у којима деца уче од првог до последњег разреда средњих школа. Од 1990. године паралелно са државним се развијају и приватне школе и универзитети, а образовни систем се реформише у складу са новим друштвеним односима и изазовима које намеће чланство у Европској унији.

Циљеви и принципи

По новом закону о предшколском и школском образовању (који је још увек у процесу прихватања у Народној скупштини), основни циљеви бугарског образовања су:

- Интелектуално, емоционално, социјално, морално и физичко развијање и потпора сваког детета и сваког ученика у складу са узрастом, потребама, способностима и интересима;
- Добијање одговарајућих способности, неопходних за развој личности и професионалну реализацију и активан грађански живот у савременој заједници;
- Стицање способности да примењују принципе образовања за одрживи развој;
- Рано откривање и промоција развијања и реализације способности сваког детета и сваког студента;
- Формирање јаких ставова и мотивације за учење кроз живот;
- Стицање способности да разумеју и примене принципе демократије и владавине права, људских права и слобода;
- Формирање националне и грађанске свести о толеранцији и прихватању етничког, националног, културолошког, језичког и религијског идентитета сваког грађанина;

- Познавање националних, европских и светских културних вредности и традиције;
- Стицање способности да разумеју и примене принципе и правила која произилазе из европских интеграција.

Истим законом образовање се одређује као национални приоритет и гарантује следеће принципе:

- Оријентација ка интересовањима и мотивацији детета и ученика, ка његовом одрастању и друштвеним променама у његовом животу;
- Једнак приступ и укључивање сваког детета и ученика;
- Једнакост и недискриминација;
- Очување етно-културних разлика;
- Иновације у наставној пракси;
- Квалитет образовања;
- Аутономија за спровођење образовних политика, самоуправљање и децентрализација;
- Системска, аналитичка, транспарентна и предвидива политика образовања;
- Дијалогско ангажовање државе, општина, невладиних организација, предузећа, грађана и осталих заинтересованих страна.

Образовни стандарди

Државни образовни стандарди дефинишу образовне нивое и стручну спрему и стварају услове за грађанско образовање, професионалну оријентацију, итд., укључујући и развој материјалних средстава школе. Они су обавезни и зависно од њихове важности прихватају се међу нормативне акте Министарства образовања, Савета министара, а неки чак и међу законе Народне скупштине.

Постоје стандарди за:

- Предшколско васпитање и образовање;
- Ниво образовања, минимум општег образовања и план учења;

- Наставни план и програм;
- Усвајање књижевног бугарског језика;
- Систем евалуације (оцењивања);
- Стручно образовање и обука;
- Стицање стручне спреме;
- Образовање деце и ученика са сметњама у развоју и/или са хроничним болестима;
- Уџбенике и наставна средства;
- Документе система образовања;
- Ваннаставне активности;
- Квалификацију и обуку наставника;
- Материјално техничка средства;
- Здравствену заштиту;
- Сигурне услове образовања, обуке и рада;
- Научно, информационо и библиотекарско опслуживање;
- Годишње издржавање деце у државним и општинским вртићима, школама, као и њихово одржавање;
- Стандардизацију и плаћање рада у јавном образовном систему;
- Инспекцију јавног образовног система.

Нови закон би требало да направи неке промене, као што су успостављање стандарда за инклузивно образовање, за грађанско, здравствено и интеркултурално образовање, за управљање квалитетом у образовним установама и др.

Врсте институција

Поред обданишта и школа, у систему образовања Бугарске постоје специјализоване јединице: научно-информационе ваншколске педагошке институције за управљање међународним програмима, за организовање спорта и рекреације и финансијску подршку система. Код њих, као посебне јединице предвиђене су реформе и промене, укључујући формирање локалних центара за подршку за лични развој са циљем бриге о: развоју надарене деце, каријерном усмеравању и саветовању, раду са децом у ризику и децом са посебним потребама, педагошко-психо-

лошкој помоћи, подршци и обуци за породице деце са сметњама у развоју. Такође је интересно да ће, у складу са новим Законом, посебна државна институција бити одговорна за организацију, припрему и спровођење интерне и екстерне евалуације.

У Бугарској, за вртиће за децу од 3 године старости до поласка у школу, родитељи плаћају таксе које одреди општински савет. Припрема у трајању од две године у предшколској установи, пре поласка у први разред је обавезна, али не раније од године у којој дете навршава 5 година старости. Припрема за школу може се одржавати у предшколским, али и у школским просторијама (ако постоје услови за то), без плаћања таксе.

Школе

Образовање у школама је по степену основно и средње, а по садржају обуке је опште и стручно. По облику својине, школе су државне, општинске и приватне. Најчешће су:

- Основне, од првог до осмог разреда;
- Гимназије (укључујући „профилисане“¹ и професионалне) – од осмог или деветог до дванаестог разреда;
- Општеобразовне средње школе.

Осим наведених, постоје и само школе од првог до четвртог разреда, предгимназијалне школе (од петог до осмог разреда), професионалне (од седмог до осмог разреда са трајањем до три године, од деветог разреда са трајањем до четири године), професионалне колеџе (више школе), као и пост-средње образовање – са трајањем од две године, спортско, уметничко, културолошко и специјално.

У оквиру реформи образовања, предвиђено је да се у будуће, основношколско образовање завршава са седмим разредом и стога да средње образовање почиње са осмим разредом.

Због значајног смањења ученика у последњих неколико година, један од изазова са којим се суочава образовни систем је

1 „Профилисане“ гимназије су такође општообразовне, али имају смерове (профиле) – напр. природно-математичке, за стране језике, хуманитарне и сл. То значи да се неколико предмета из једне предметне области изучавају на више часова недељно.

био да се пронађу унутрашњи механизми за оптимизацију. Оптимизација је реализација идеје за повећавање ефикасности ресурса који се улажу и за осигуравање услова за развитак и гаранцију приступа ученика школама које пружају квалитетно образовање. Из тог разлога деца и ученици који похађају програм обавезног образовања, а у местима њиховог сталног боравка не постоје вртић или школа, имају обезбеђен бесплатан транспорт најближих образовних институција у суседном граду или општини. Ученицима од првог до осмог разреда који путују, обезбеђује се целодневна организација школског дана, у такозваним централним школама и кантинама из буџета и/или европских фондова.

Унутрашња оптимизација система, поред низа случајева због којих из објективних разлога нема довољног броја деце, показала је да је школа једина прилика за ученике да стекну образовање. Као идеја за гаранцију равноправне доступности образовања свој деци и оптимизације пограничног образовања, закон о образовању уводи статут заштићене школе. У заштићеној школи гарантована је доступност образовања. Списак таквих школа одобрава једном годишње Савет министара.

Процес образовања

Образовање у Бугарској је обавезно до 16 година старости. Према важећем Закону школско образовање има две фазе:

- Основни степен, који се одвија у две фазе, почетни у трајању од четири године (I-IV разред) и предгимназијални са трајање од четири године (V-VIII разред);
- Средњи степен у једној фази – средња школа, четири године (IX-XII разред).

План и програм образовања обухвата три врсте обука:

- Обавезна обука – обезбеђује минимално опште образовање (знање и вештине неопходне за успешно напредовање ученика до следећег образовног нивоа);
- „Обавезно-изборна“² обука – Пружа додатну обуку опште

2 Ученик има право да бира предмете, али мора да изабере одређени број предмета, као део обавезне наставе. Избор зависи од жеља ученика и могућности школа.

предмете и/или професионалну обуку. Ова обука може да обухвата и матерњи језик и религију. Профилисана обука је врста „обавезно-изборне“ обуке, која обезбеђује развијање знања и вештина на вишем нивоу групе предмета. Они их профилно одређују – нпр. хуманитарни, страни језици, природно-математички.

- „Слободно-изборна“³ обука (факултативна обука) – је образовање за делатности за које се ученици одреде, а не спадају у обавезне.

Однос између обавезног и обавезно-изборног образовања зависи од форме обуке и степен образовања. За разлику од њих, факултативна обука, за све разреде је до 4 часа недељно и није обавезна за ученике. Обавезни часови учења за једну недељу су:

- 22 школска часа – у I и II разреду;
- 25 школских часова – у III и IV разреду;
- 30 школских часова – од V до VIII разреда;
- 32 школска часа – од IX до XII разреда.

Разредни час је укључен у седмични распоред изван броја обавезних школских часова. У оквиру њега се спроводи додатно образовање за стицање вештина за сналажење у различитим ситуацијама, безбедност у саобраћају, здрав начин живота...

Свака школа разрађује свој план учења, који распоређује часове и предмете за обавезно-изборна и слободно-изборна обука. План и програм би требало да буду сачињени у складу са потребама ученика и школа. У посебним случајевима (нпр. професионалне и „профилиране“ гимназије) се ради по плану и програму, који утврђује Министарство образовања.

Настава почиње 15. септембра и завршава се у мају или јуну, зависно од године школовања. Настава траје између 31 и 38 школских недеља и дели се у два семестра (полугођа). Током школске године ученици имају јесењи, божићни, зимски, пролећни и/или ускршњи и летњи распуст. Пре почетка сваке школске године Министарство образовања утврђује датуме распуста и других нерадних дана, као и почетак и крај другог семестра (полугођа).

3 Ученик може да изабере и предмете који нису део обавезне наставе, али не мора.

Форме обуке у бугарском образовања су:

- Дневна;
- Вечерња – у одговарајуће време за ученике;
- „Задочна“⁴ – која комбинује одељења, самосталне обуке и испите, у складу са планом и програмом школе;
- Кореспондентска – облик учења на даљину, у коме се постављају задаци и надгледа кореспонденција ученика и школе;
- Индивидуална – комбинована одељења, са текућим проверама и испитима на основу индивидуалног плана и програма;
- Ванредна – без присуства ученика, који самостално уче и јављају се на испите у складу са планом и програмом;
- На дистанци – без присуства ученика, при чему се образовање спроводи кроз средства савремених информационих и комуникационих технологија.

Индивидуална форма образовања се спроводи у два случаја: за ученике који из здравствених разлога не могу да присуствују предавањима више од 30 школских дана, за надарене ученике, као и за ученике који због породичних разлога желе или морају да заврше школу у нестандартним роковима за школску годину, за један или више разреда (година). У првом случају образовање се спроводи у кућним условима. Ванредно образовање се спроводи код ученика који су прерасли обавезну узраст за школовање од 16 година и из неког разлога не могу да посећују дневну форму школе. Нови закон о образовању предлаже сједињавање коресподентног образовања и образовања на даљину, у нови вид образовања. У њему се предвиђа превазилажење ограничења на ванредне обуке лица, која постоје у оквиру обавезних година за школовање – биће дозвољено и за оне који су, на пример, више од три године старији од осталих ученика у разреду и у другим специфичним случајевима.

Завршавање разреда и степена образовања, као и добијање професионалне квалификације различитих форми образовања, се потврђује са једним истим документима у складу са потребама државног образовног стандарда. То доноси једнака права

4 Реч не може да се преведе на српски језик, буквално значи „у одсуству“.

ученицима који су стекли диплому средње школе.

Оцењивање у школама се извршава по скали од 2 до 6, недо-вољан (2) је најнижа оцена, а одличан (6) највећа оцена. Ученик завршава разред ако има оцене из обавезних, „обавезно-изборних“ и „профилних“ предмета најмање 3. У противном ученик има право на поправни испит, али не за више од два предмета по години. Ако се не јави или не положи поправни испит ученик понавља разред (годину). То правило има изузетак за оне који уче по специјалном плану и програму, ученике од I до IV разреда, као и за оне који завршавају последњу годину средњег образовања.

Они који заврше почетни део школовања добијају потврду о завршеном 4 разреду. Потврда о завршеном основном образовању се добија након завршеног осмог разреда. Средње образовање се завршава са завршеним XII разредом и успешно положеним матурским испитом након чега се добија диплома за завршено средње образовање. Диплома је завршни део средњег школовања и даје право за наставак школовања или за професионалну обуку. Матурски испит се састоји из два испита. Један од њих је бугарски језик и литература, а други је изборни (од понуђених): страни језици, математика, физика и астрономија, биологија и здравствено образовање, хемија и заштита животне средине, историја и цивилизација, географија са економијом и предметни циклус филозофије, који се уче у оквиру обавезног општег образовања. За стицање професионалног образовања се полажу два државна испита из професионалних квалификација. Не постоји ограничење за узраст и број испитних сесија, а испити свих предмета се оцењују од стране националне комисије која укључује професоре са универзитета.

Ученик који је успешно завршио XII разред, који се није јавио или није положио матурски испит добија уверење за завршено гимназијско образовање, које му омогућава да се професионално усавршава, али не и да настави са образовањем. Лица која су успешно положила државне испите могу да буду примљена на универзитет без пријемног испита на основу решења академског савета универзитета.

У образовању се користе уџбеници и уџбена средства. Уџбеник је дидактичко средство, које помаже образовање ученика у целости, из неког предмета и треба да буде одобрен од стране Министарства образовања. По пројекту новог образовног закона, уџбеници се издају у штампаној или електронској форми и не могу да буду предмет економске пропаганде. Уџбена средства могу бити само у електронској форми и не захтевају одобрење Министарства образовања. Одобрење за садржај, графички дизајн итд. издаје се у складу са образовним стандардима. Уџбеници, који су доступни за бесплатно коришћење, се бирају од расположивих уџбеника професора који предају одређени предмет.

Учесници образовног процеса

А. Ученици

По закону ученици су партнери у постизању образовних циљева бугарске школе и имају следећа права:

- Да бирају школу, профил или професију/специјалност, као и предмете, предвиђене планом и програмом изборних предмета.
- Да добијају информације везане за њихово образовање, права и обавезе;
- Да се консултују у вези са својим образовањем;
- Да буду обучавани и образовани у здравом и безбедном окружењу и да добију обештећење у случају повреде њихових права и достојанства;
- Да користе услуге које им омогућавају бољу доступност образовања;
- Да користе бесплатно материјално-техничку базу школе у време и ван времена школе;
- Да учествују у ваншколским активностима, укључујући облике самоуправе ученика;
- Да буду подстакнути мотивишућим и материјалним наградама за висока постигнућа;
- Да износе мишљења везана за однос са организацијом и

целим школством;

- Да учествују, самостално или заједно са родитељима, у решавању питања везаних за њихова права и интересе.

У складу са тим правима предлог новог закона образовања предвиђа и учествовање у пројектним делатностима.

Ученици имају следеће обавезе:

- Да поштују ауторитет школе и да доприносе развоју његова добра традиција;
- Да не изостају са часова без оправданог разлога;
- Да похађају школу у одећи и у облику који одговара њиховом положају у школи и добрим манирима;
- Да носе униформе или друга обележја школе, ако је то предвиђено школским прописима;
- Да уважавају и да не нарушавају част и достојанство других, као и да не примењују физичко и психичко насиље;
- Да се не коцкају, да не пуше, да не употребљавају наркотице и алкохол;
- Да не користе мобилне телефоне и друга техничка и електронска средства за време часова, без дозволе професора;
- Да не прекидају и не сметају професору приликом извршавања његових службених дужности, као и своје другове из разреда за време школских часова;
- Да не носе оружје, као и друге предмете којима се повећава опасност у школи;
- Да се не појављују сами, без пратње у јавности у складу са Законом о заштити деце;
- Да воде рачуна о материјално-техничким добрима, као и о чистоћи школе и околине школе;
- Да носе са собом ђачку књижицу у школу и да је покажу професору или директору ако им траже;
- Да носе са собом ученичку личну карту у школу и ван ње.

Ученик може да одсуствује из школе из оправданих разлога ако приложи медицинско оправдање или документ спортског клуба чији је члан, до 3 дана у току школске године са оправдањем

од родитеља и до 7 дана са сагласношћу од стране директора на основу молбе родитеља или приликом учешћа у пројектним активностима. Приликом неоправданог одсуства школа је дужна да благовремено обавести писмено родитеље. Многе школе за обавештења родитеља користе смс поруке.

На крају сваке школске године разредни старешина израђује профил за сваког ученика, у којем наводи процену развојног ученика у образовно-васпитном процесу и своја запажања о владању ученика и то приказује родитељу.

За неиспуњавање обавеза ученик се кажњава са:

- Напоменом;
- Спровођењем активности за добробит школе, при чему активности треба да буду у складу са ученичким узрастом и здравственим стањем ученика и да не угрожавају њихово достојанство;
- Упозорењем о премештају у другу школу;
- Премештањем у другу школу;
- Премештањем са редовног на ванредно школовање (само за ученике који су навршили 16 година);

Последња два вида кажњавања могу да се примене у случају неоправданих одсуства са часова, али само у случају ако су изнад 15 часова у току школске године. Осим напомене сви остали видови кажњавања се доносе уз решење Педагошког савета школе, када се родитељ правовремено обавештава и има право да присуствује заседању и да износи своја мишљења. На изречене казне може се уложити жалба вишим инстанцама.

Деца са сметњама у развоју су укључена у редовно образовање. За њих постоје и специјалне школе, али њима могу да приступе једино ако су све остале опције исцрпљене и са писмено израженом жељом њихових родитеља.

Б. Наставници и васпитачи

Наставници организују и спроводе образовно-васпитни процес за свој предмет, проверавају и оцењују постигнуте резултате ученика, унапређују њихову интеграцију у школу и друштво,

док су васпитачи одговорни за образовно-васпитни процес активности ученика ван обавезних школских часова. Звања наставника су: млађи наставник, наставник, старији наставник, главни наставник и наставник-методист, васпитачке су: млађи васпитач, васпитач, старији васпитач, главни васпитач и васпитач методике. За бављење вишим звањима од ових потребано је веће образовање и професионално искуство. Иако се накнада за ова радна места исплаћује у складу са одредбама Министарства образовања, директор може да, при одређеним условима, другачије распореди плату запосленима на основу заслуга, у оквиру буџета који је додељен школи.

Старији наставници су ментори млађим, прате их током њиховог практичног усавршавања и прилагођавања образовном систему. Поред менторства, старији наставници имају још додатних задужења, као што су: учествовање у квалификационо-методолошким активностима у оквиру својих предмета, организовање и спровођење оцењивања улазних и излазних нивоа и/или екстерне провере знања и вештина ученика, помагање око израде тестова, задатака, материјала и критеријума за проверу ученика у оквиру својих предмета, анализирање и сумиране резултата добијених приликом оцењивања унутрашњих и спољашњих нивоа и/или екстерне прецене у оквиру својих предмета, учествовање у активностима везаних за израду пројеката у оквиру програма и/или њиховој реализацији.

Осим ових задужења старијих наставника, главни наставник има још задужења: планирање и координисање квалификационо-методолошким активностима у школи, консултовање наставника и старијих наставника у школи приликом процене ученика и њихових оцена, консултовање и помагање наставницима око њиховог професионалног развијања, организовање и координисање размене добрих искустава у школи, оријентисано на повећање квалитета наставе и примену интерактивних метода рада са децом и ученицима и др.

Обавезе на различитим васпитним позицијама су сличне, само што се односе на образовање и процес обуке у оквиру необавезних школских активности.

Бугарски наставници имају право да:

- Слободно одређују методе и средства за извођење образовно-васпитног процеса, када активно користе интерактивне методе у предавању и могућности информационих и комуникационих технологија;
- учествују у рангирању пројеката уџбеника својих предмета и приликом избора уџбеника по коме ће се спроводити предавања;
- добијају информације везане за испуњавање њихових обавеза, као и за њихово професионално усавршавање;
- се стручно усавршавају;
- износе своја мишљења и да дају предлоге за развитак школе;
- користе материјално-техничка средства школе у циљу испуњавања својих школских обавеза.

Наставници имају следеће обавезе:

- Да испуњавају норму обавезне наставе и других обавеза које су им укључене у опис посла;
- Да предају предмет на књижевном бугарском језику, са изузетком „страног језика“ и „матерњег језика“, као и да код предмета који изучавају страни језик, комуницирају са ученицима на књижевним-бугарским језиком и да им помажу да усвоје језичке норме;
- Да одмах обавесте директора кад је потребно да одсуствују са часова, како би се обезбедио заменик наставник, а са циљем да се не прескачу часови;
- Да учествују у пословима Педагошког савета и да испуњавају њихова решења;
- Да испуњавају захтеве и препоруке органа који врши контролу методолошких активности у јавном образовном систему;
- Да штите животе и здравље деце и ученика у току процеса образовања и обуке и других активности које школа организује;
- Да подржавају и раде на свом професионалном усавршавању;

- Да информишу писмено и обавештавају приликом индивидуалних посета родитеље деце о њиховом успеху и развоју, са запажањима везаним за школску дисциплину, као и о њиховим могућностима комуникације и интеграције у школску средину, да усмеравају ученика ка формама допунских часова у складу са њиховим могућностима, потребама и њиховим жељама, поштујући њихово право на учешће.
- Да не користе мобилни телефон у току часова;
- Да не пуше, да не уносе и конзумирају алкохол у школи, као и ван ње, приликом спровођења ваннаставних активности у којима учествују деца или ученици;
- Да на посао долазе да на посао долазе пристојно обучени;
- Да не уносе оружје, као и друге предмете, који су извор повећане опасности у школи.

Наставник не може да нарушава права ученика, да понижава његову личност, да примењује облике физичког и психолошког насиља над њим. Наставници не могу да пружају плаћене услуге својим ученицима, јер то представља сукоб интереса.

Наставник који је именован за разредног старешину, има додатне обавезе:

- да прати успех и развој ученика у процесу образовања и обуке у оквиру разреда, за владање ученика, као и да прати њихове вештине комуникације са другим ученицима и наставницима и њихову интеграцију у школско окружење и да периодично информише родитеље;
- да анализира и спроводи евалуацију фактора ризика за ученика у разреду и да преузима превентивне и корективне мере за њихово решавање.
- прати похађење наставе од стране ученика у разреду.
- да одмах обавести родитеље ако је ученик одсутан, као иако је против њега покренута процедура за било који вид казне или санкције;
- да консултује родитеље о могућим начинима додатног рада у циљу потпуног развоја његових талената, као и могућностима пружања образовне или психолошке подршке,

- уколико је то потребно;
- да припреми ученички профил-досије и пружи га родитељима на увид;
 - Организовање и вођење родитељски састанаке;
 - Да периодично организује састанке са ученицима из свог разреда, као и разредни час и ради на напретку свог разреда периодично организовати појединачне састанке са ученицима свог разреда, да организује и спроведе разредни час и ради на напретку и развоју тимског духа у свом разреду;
 - Да учествује у поступцима за изрицање казни и васпитних мера ученика у разреду;
 - Да сарађује са наставницима који предају његовом разреду, информира се о успеху својих ученика из свих предмета, као и о њиховом понашању, комуникационим вештинама и степену интеграције у школском окружењу;
 - Да стално комуницира са другим разредним старешинама, како би пронашао што боље начине комуникације са ученицима и родитељима;
 - Да успостави сарадњу са стручњацима који раде са његовим одељењем и пружи им помоћ, уколико је то потребно;
 - Да уредно одржава и чува документацију о свом одељењу.
- Разредном старешини није дозвољено да јавно разговара о успеху и понашању ученика.

У оквиру закона, школа мора да обезбеди услове наставнику да професионално усавршава квалификације у виду организованих обука и самосталног учења. Средства за професионално усавршавање наставника се обезбеђују из државног буџета, у случају да се уведу нови или се мењају постојећи образовни услови. Наставници су укључују у организационе форме за њихово професионално усавршавање по свом избору, по препоруци послодавца или по препоруци експерата Регионалног инспектората. Квалификација наставника у Бугарској се доказује са петим квалификационим степеном, када се сваки степен добија након претходног. За најнижи пети степен наставник мора да положи стручни испит, за четврти – испит за проблем одређене професионалне области, у којој ради, за трећи да заврши једног-

дишњу специјализацију, за други – да одбрани писани рад везан за анализу резултата приложене дијагностичке процедуре, а за први степен – да одбрани писани рад истраживачког и иновативног карактера и да пријави публикације које се односе на тему којом се рад бави. Наставном особљу, које је стекло стручне квалификације, признаје се већи професионални ниво у процени и накнади, али пракса показује да накнаде не утичу пресудно на мотивацију. Након чланства Бугарске у Европској Унији, наставници имају све више прилике за стручно усавршавање преко структурних фондова и осталих програма заједнице

V. Родитељи

Процес припреме, обуке и образовања ученика у школи се врши у сарадњи са родитељима који имају следећа права:

- Да периодично добијају информације о успеху и развоју њихове деце у образовном процесу и обуци, поштовање дисциплине у школи, владању, комуникационим вештинама са другом децом и наставницима и о интеграцији у школску средину;
- Да се виђају са разредним старешином и наставницима у одређено пријемно време или када је обеама странама одговарајуће време;
- Да учествују на родитељским састанцима;
- Да износе мишљења и да дају предлоге за развој школе;
- Да присуствују и да се њихова жеља чује приликом доношења одлука о питањима која утичу на права и интересе ученика;
- Да учествују у Одбору повереника (на бугарски „Настојателство“), када такав буде организован;
- Да буду консултовани у вези са питањима која се односе на образовање деце, од стране експерата, који пружају школи неопходну помоћ.

Родитељи имају следеће обавезе:

- Да осигурају присуство ученика у школи;

- Да се упознају са планом учења школе и са правилником о раду школе приликом уписа деце;
- Да не дозвољавају својој деци да се у школу појављају у одећи која није у складу са прописима школе, њиховим статусом и моралним вредностима;
- Да се редовно информишу о успеху и развоју своје деце у образовном процесу, као и о њиховом владању, односу са другом децом и наставницима и о интеграцији у школску средину;
- Да се јављају у школу када за то има потребе и када буду били позвани од стране разредног старешине или директора.

Ако родитељи не осигурају присуство своје деце у школи, по закону се кажњавају од стране градоначелника. Треба поменути да се ова правна опција скоро не користи и да има слабу утицај.

Органи управљања

Органи управљања система јавног образовања су Министарство просвете, Министар просвете, регионалне инспекције образовања и директори вртића, школа и других образовних установа.

Министарство просвете је одговорно за развој и спровођење државне политике о јавном образовном систему. Министар просвете надгледа рад свих вртића, школа и образовних јединица. Регионални образовни инспекторати су министарске територијалне администрације за спровођење система управљања и контроле на нивоу области (еквивалентно округу у Србији). У земљи постоји 28 таквих регионалних инспектората – у свакој административној области. Регионални инспекторати: осигуравају услове за функционисање и развој вртића, школа и осталих образовних јединица једне области, координишу сарадњу међу институцијама система Министарства образовања, регионалних државних институција, невладиних организација и регионалних структура социјалних партнера (синдикати и

организације послодаваца); контролишу примену и поштовање државних образовних стандарда од стране државних, општинских и приватних вртића и школа, као и од стране државних и општинских образовних јединица.

Директора школе одређује Министарство образовања, ако је школа државна, или начелник Регионалног инспектората, ако је школа општинска. Директор организује, контролише и одговара за све школске активности. У његове обавезе спадају:

- Поштовање и спровођење образовних стандарда;
- Обезбеђивање безбедних услова за образовање, васпитање и рад;
- Представља институцију пред органима, организацијама и лицима и склапа договоре са правним и физичким лицима у оквиру својих активности и у складу са својим овлашћењима;
- Израђује буџет и одговоран је за законито, економично и одговарајуће коришћење буџета;
- Закључује и раскида уговоре о раду са наставницима и другим школским особљем у складу са законом;
- Објављује слободна места за рад у центрима за запошљавање и у регионалном образовном инспекторату у року од 3 дана од када се јави упражњено место (не важи за приватне школе);
- Награђује и кажњава наставнике, ученике и особље;
- Организује пријем ученика и за њихово образовање у складу за образовним потребама;
- Потписује и печатира документе за премештај ученика, за степен образовања, за професионалну квалификацију и чува печат са државним грбом;
- Помаже компетентним органима који утврђују прекршаје настале у вези са одсуством ученика из школе;
- Контролише и одговара за правилно вођење и чување обавезне документације;
- Осигурава услове за здравствено превентивне активности у школи;
- Припрема и усваја опис послова и плата.

Осим тога, директор као председавајући Педагошким саветом дужан је да осигура испуњавање решења савета. У зависности од броја ученика у школи, директор може да запосли једног или више помоћника директора.

Педагошки савет школе је специјализовано тело за решавање главних питања образовања. Састоји се од свих педагошких специјалиста у школи и у саветодавном својству у њему могу да учествују и председник Одбора повереника и здравствени радници који раде у школи. Савет заседа минимум два пута месечно и има следеће функције:

- Доноси стратегију за развитак школе, која се ажурира сваке године;
- Усваја правилник о раду школе;
- Креира план и програм школе;
- Бира типове обука;
- Разматра и одлучује о резултатима учења;
- Одређује начин за пријем ученика у школу у складу са прописима;
- Усваја наставни план и програм за индивидуалне видове обуке;
- Износи предлоге за награђивање и кажњавање ученика;
- Одређује ваннаставне активности и програме за њихово спровођење;
- Доноси решења за премештај ученика на ванредно образовање;
- Бави се резултатима рада библиотеке и даје предлоге за њене активности;
- Утврђује униформу за ученике, у договору са родитељима ученика школе;
- Утврђује школске симболе и ритуале у договору са Одбором повереника и са родитељима ученика школе.

Одлуке Педагошког савета доносе се простом већином у присуству најмање две трећине целокуног броја чланова. Одлуке се могу укинути само квалификованом већином (две трећине гласова присутних) или од стране начелника Регионалног инспектората за образовање.

Финансије и ресурси

Средства за издржавање и развијање образовања се додељују из државног буџета, који је донешен од стране Скупштине, и из буџета општина. По форми поседовања имовине школе могу бити:

- Државне – финансирају се из државног буџета, кроз буџет Министарства образовања или преко других министарства. Њихове некретнине су државне;
- Општинске – финансирају се из буџета општина. Њихова имовина је општинска;
- Приватне – школе које се по важећим прописима не финансирају из буџета.

Средства за издржавање ученика на годишњем нивоу одређује Министарство образовања, а у сарадњи са Министарством финансија, у складу са државним образовним стандардима. Заштићене школе добијају додатне финансије које осигуравају пун ток процеса образовања. Из државних и општинских буџета се обезбеђују средства за плате, стипендије, доприносе, подршку за спаваонице, рекреацију, ужине, уџбенике и одржавање објеката и опреме. Школе могу да створе сопствене приходе да подрже одржавање и развијање материјално-техничке базе. Ови приходи не могу бити на уштрб субвенционисања од стране министарства и општина, односно не могу да се смање на тој основи.

Директор државне или општинске школе развија нацрт буџета у складу са буџетском процедуром и представља га органу који га финансира. Након усвајања Закона о државном буџету финансирајући орган утврђује буџет, а директор осигурава његово испуњење и одговоран је за њега. Он је одговоран за дисциплинске поступке, због дуговања доспелих преко 20% од одобреног годишњег буџета школе.

Учешће јавности (повереници)

Од самог оснивања бугарске школе су демократске институције. Иако је у време државног социјализма, укључивање ро-

дитеља и учешће јавности у доношењу одлука било ограничено, од 1989. године покушава се обнављање улоге школе преко такозваних повереника. Одбор повереника су независна добровољна удружења која подржавају развој и обезбеђивање материјалних средстава за школу, свака школа може имати само један одбор повереника. По статуту одбор повереника су невладине организације, правна непрофитна организација у јавну корист.

Повереници за постизање циљева:

- Разматрају и дају предлоге надлежним органима за развој или решавање актуелних проблема у школи;
- Помажу обезбеђивање додатних финансијских и материјалних ресурса за школу и прате њихову правилну потрошњу;
- Дају подршку изградњи и одржавању објеката и опреме школе;
- Учествују у избору уџбеника од стране Педагошког савета школе, по којима ће се ученици обућавати, и, уколико је могуће, обезбеђују њихову куповину;
- Помажу организацији ученичке исхране, у обезбеђењу превоза и решавају друге социјалне проблеме деце, ученика и наставника;
- Дају подршку развоју и примени едукативних програма који се односе на проблеме деце и ученика;
- Помажу школе и локалне власти за спровођење обавезног образовања;
- Доприносе реализацији ваннаставних активности и различитих облика организоване рекреације, туризма и спорта са децом и ученицима;
- Сарађују око учешћа родитеља у организацији слободног времена за децу и ученике;
- Предлажу мере за унапређење рада школе;
- Обезбеђују школи подршку јавности;
- Обавештавају надлежне органе о прекршајима у образовном систему;
- Организују и помажу едукацију родитеља по питањима образовања и развоју њихове деце;

- Подржавају рад школе у својој кампањи против дроге и других штетних утицаја на децу и ученике;
 - Помажу угроженој деци и ученицима;
 - Помажу у борби против малолетничке деликвенције.
- Директор школе је дужан да обезбеди Одбору повереника бесплатан простор за његов рад.

С обзиром да су Одбори повереника по статуту НВО, они су корисници програма ЕУ, који се често користе да би се прикупљала средства за различите иницијативе у школама.

Повећање квалитета образовања

Анализом тренутног стања бугарског образовања у основним и средњим школама утврђено је неколико слабости које се стављају испод просечног европског нивоа и то:

- Оријентисаност система према памћењу и репродукцији, а не развијању мишљења, самосталности и формирању вештина;
- Недостатак система за националну екстерну евалуацију и неефикасан систем интерне евалуације квалитета образовања;
- Велики број необухваћене и маргинализоване деце – у земљи је алармантно висок број деце обавезног школског узраста, која нису у систему образовања. Највећи број такве деце је међу ромском популацијом;
- Низак статус и недовољан ауторитет наставника, који доводе у питање процес образовања у школама;
- Неоптимизиран школски систем – велики број школа, због чега се неефикасно троше средства. Са друге стране многе школе, у оквиру својих региона, не задовољавају потребе тржишта рада;
- Централизован систем управљања;
- Систем финансирања који не стимулише развој;
- Проблеми нормативних уредби.

За надомешћавање тих проблема је разрађен Национални програм за развитак школског и предшколског васпитања и

образовања (2006-2015), са посебним мерама за сваки проблем. Анализирајући тренутну ситуацију, планиране промене у стратешким документима и плановима, као и надгледајући трендове у квалификационим и пројектним активностима, може да се каже, да су водеће иновационе стратегије савременог бугарског образовања:

- Промена образовне парадигме – у центру образовања се ставља ученик са његовим потребама, интересима, психичким и личним карактеристикама;
- Промена улоге наставника и његова трансформација у партнера ученику који усмерава, помаже и контролише стицања знање и вештина;
- Промене концепта избора и структурирања образовних садржаја са фокусом на кључне концепте, идеје, теорије, и на њихову повезаност, не може да се каже интегративне везе;
- Коришћење интерактивних метода наставе и учења;
- Успостављање система за праћење и контролу квалитета образовања, кроз увођење система стандарда наставног плана и програма;
- Оснаживање свих учесника у процесу учења за формирање активних, креативних личности која су одговорна за своје поступке, кроз децентрализацију менаџмента. Давање веће слободе, али и захтевање веће одговорност од стране ученика у образовном процесу, контролом његовог квалитета.

Познато је да се иновације у образовању појављују и шире у два различита смера – „одозго на доле“ и „одоздо на горе“. Иновације „одозго на доле“ су погодне за радикалне и брзе промене. Оне омогућавају боље планирање и управљање променама. Могу да буду у складу са интересима многих друштвених група и институција које су заинтересоване за развој школског и образовног система. Недостаци су у вези са чињеницом да њихов успех у великој мери зависи од субјективног мишљења и ставова доносилаца одлука. Иновације „одоздо на горе“ су израз самоиницијативе. Оне лакше стварају осећај припадности у свим члановима тима, чиме се лакше разрађују и примењују. Очиглед-

но, да би се постигла жељена промена пострепна је балансирана синтеза обеју иницијатива.

Иновације у настави и њихова распрострањеност у бугарско-српском граничном региону

Имајући у виду наведено, у периоду јун-јул 2013. било је спроведено истраживање постојећих механизма размене најбољих пракси и ширење образовних иновација (пре свега педагошких, везаних за предавање и учење) у пограничном региону, обухватајући области Видин, Монтана, Софија округ, Перник и Ђустендил. Циљ је био интервјуисати упитником, који садржи питања претходно разрађена и усаглашена са српском страном, 64 представника регионалних инспекција, директора школа, учитеља и других просветних радника у 11 насељених места (Перник, Радомир, Ђустендил, Дупница, Ботевград, Монтана, Берковица, Лом, Видин, Белоградчик и Брегово). Идеја је била да се дође до тражених информација, не само официјалним каналима, којима се ризикује да се игноришу иницијативе „одоздо на горе“, али и да се стекне увид у то шта се ради на регионалном, локалном и на нивоу школе и кроз искуства учесника.

Пре свега, утврђено је да су наставници упознати са концептом „иновација“, а могу га дефинисати – само четворо интервјуисаних нису дали дефиницију, што је мало више од 6%. Иновација у образовању се дефинише најчешће као нова метода у образовању, али таква да се разликује од традиционалних предавачких пракси. Говорећи о „нестандардним“ интерактивним формама, често се наводи као пример употреба информационих технологија у наставном процесу. Врло често се увођење иновација повезује са повећањем ефикасности у предавању и учењу.

На питање „Слажете ли се да установа у којој радите има добре праксе у коришћењу иновација у образовању? Ако се слажете објасните какве.“, релативно је мали број оних који су рекли „не“ – 9 (14,06%) или уздржаних 6 (9,37%), остале три четвртине интервјуисаних су одговорили потврдно, с тим да је већина њих навела конкретне примере: рад ученика на пројектима, ко-

ришћење интерактивне табле у обуци и/или електронски садржај, увођење интерактивних метода у рад и др. Важно је напоменути, да су неки стављали акценат на развијање самоуправљања код ученика, превенцију насиља у школама и интегрисање деце са сметњама у развоју као иновативне праксе.

Одговор на следеће питање у вези са коришћењем иновација у образовању на локалном и регионалном нивоу у великој мери отежава интервјуисање – 17 (26,56%) испитаника није одговорило, а 11 (17,18%) је одговорило одрично. Такође недостаје конкретност у односу на иновативне праксе које се могу тумачити као ограниченост приступа информација. То се потврђује у одређеној мери следећим питањима, које се фокусирају на методе за размену искустава везаних за иновације међу стручњацима на различитим нивоима: школском, локалном, регионалном и националном. Најконкретнији одговори су везани за ниво школе: школски – 10 (15,62%), локални 31 (48,43%), регионални – 28 (43,75%) и национални – 43 (67,19%). Најчешће спомињана форма за размену искустава за прва три нивоа је отворена учионица. На нивоу школе, највећи значај има рад са предметним одељењима, на локалном и регионалном нивоу – тематски састанци, док се на националном нивоу најчешће спомињу националне конференције, али исто тако и доступност образовним порталима и штампаним издањима. Рад на пројектима, као форма дељења доброг педагошког искуства, је присутна на свим нивоима.

На питање „По вашем мишљењу, да ли постоји механизам за подстицање иновација у образовању? Ако да, какав?“, одрично је одговорило 27-оро интервјуисаних (42,18%), а уздржаних је било 14-оро (21,87%). Дакле укупно више од 64% учесника нису утврдили подобан механизам, 7-оро је назначило различите плате и додатне погодности као механизам. Остали одговори су били: учествовање на квалификационим курсевима, у европским пројектима, публикације као начин за оцењивање рада и др.

Занимљиви одговори добијени су на питање „Шта мислите које су три најефикасније методе за размену искустава у погледу иновација и најбољих пракси у образовању?“. Од свих испитаних, 21 особа је одговорила да су радионица (радни састанци)

на првом месту, 19-оро њих сматра да тако нешто може да се ради преко интернета, 14-оро дају предност образовним семинарима, 10-оро предавањима, а 7-оро њих, штампаним публикацијама. Макар и мало, али има одговора који кажу, да је ефикасан метод исто и пројектни рад, као и рад у мрежи са стручњацима.

Закључци који се могу извући на основу ове студије (без намере да резултати буду репрезентативни) су:

1. Очигледно, постоји искуство у образовним иновацијама у региону, везано највише за пројектни рад, као и увођење нових технологија и интерактивности у образовање.
2. Идентификовани су различите канали размене искуства, мада се не користе у довољној мери да би се систематски побољшао квалитет образовања.
3. Није задовољавајуће решено питање мотивације наставника за покретање и спровођење образовних иновација у њиховом раду.

Коришћене референце и ресурси

<http://www.nmogabrovo.com> – Национален музеј на образованието

http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prosveta.pdf – Закон за народната просвета

http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/regulations/prvlnk_zkn_prosveta.pdf – Правилник за прилагане на Закона за народната просвета

http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_obr_minimun.pdf – Закон за степента на образование, общообразователниот минимум и учебниот план

http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prof_obucenieEU.pdf – Закон за професионалното образование и обучение

http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/documentsproject/2012/proekt_zakon_

obrazovanie_MS_19-10-2012.pdf – проект за Закон за предучилищно и училищно образование

http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/programa_obrazovanie.pdf – Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015)

<http://ankrasteva.files.wordpress.com/2011/09/inovacionni-strategii.pdf> – Иновационни стратегии в образованието в България, Антония Кръстева, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

ОБРАЗОВНЕ ИНОВАЦИЈЕ НАСТАВНИКА ПОГРАНИЧНОГ РЕГИОНА (БУГАРСКА)

Програми предузетништва 1-4 разреда

АУТОР: Ели Костадинова (eli_ivanova1963@abv.bg), учитељица, ОШ „Петар Парчевич“, Чипровци

Програми предузетништва су:

- Доследни, кохерентни и надограђују стечена знања и вештине;
- Уводе основне концепте предузетништва, економије и бизниса;
- Помажу ученицима да схвате реални свет привреде;
- Припреме их за учење и постигнућа током целог живота.

Циљеви програма:

- Допуна наставног плана и програма 1-4 разреда појмовима и вештинама који су везани за предузетништво и привреду;
- Проширивање знања ученика о врстама бизниса у заједници;
- Развијање разумевања ученика о томе како држава пружа услуге грађанима.

Основни појмови:

Програми за 1-4 разред су изграђени на одговарајућој старосној групи кључних појмова, који представљају улоге људи у друштву, контекст у коме се обављају ове улоге, као и вештине неопходне за успешно учешће у тржишној економији.

Улоге у друштву:

- Појединац гради личне квалитете – самосвест, преузимање одговорности, тимски рад, грађење личних циљева;
- Радник учи шта је вредност и значај одређеног посла, као и

шта су очекивања пословдаваца;

- Корисник одлучује како ће распоредити оскудне ресурсе.

Контекст:

- Оквир у коме се обављају ове улоге је заједница;
- Заједница се константно шири, а у њој се ученици крећу из непосредног специфичног окружења према глобалном апстрактном окружењу.

Вештине:

- Доношење одлука – вештине за логичку анализу економских питања;
- Припрема радне снаге – вештине које омогућавају радницима да се прилагоде захтевима и очекивањима на радном месту.

Садржина:

- Сваки програм обухвата пет тема;
- Они су засновани на различитим практичним активностима које предводи наставник или консултант-волонтер;
- Показују однос и значај између образовања и будуће учешће ученицима у привредном животу;
- Идеје за комплементарне и интердисциплинарске активности.

Програми...

- Подстичу креативно и иновативно размишљање ученика;
- Васпитавају их у предузетничком духу;
- Чине их одговорнијима и толерантнијима од других;
- Охрабрују их да мисле без предрасуда;
- Граде им веће самопоуздање и сигурност
- Приморавају ученике да се забаве док уче!

Портфолио бугарског језика и књижевности

АУТОР: Марија Николова (nikolova.m.b@abv.bg), наставник, Техничка стручна гимназија «Никола Вапцаров», Радомир

ПРЕДМЕТ: бугарски језик и књижевност

ЦИЉЕВИ:

1. Стицање, развој и имплементација кључних компетенција и њихова верификација, евалуација и документација у настави бугарског језика и књижевности кроз портфолио:
 - Комуникативне вештине на матерњем језику;
 - Самостално истраживање, стицање и коришћење информација;
 - Грађанске вештине и компетенције;
 - Коришћење основних знања и вештина из других области;
 - Дигитална компетенција;
 - Предузетништво;
 - Културна компетенција.
2. Лични развој и само-развој ученика и наставника.

ОПИС:

Стицање, развој и имплементација прве и најважније кључне европске компетенције – комуникативно-језичке вештине на матерњем језику, може се постићи кроз портфолио.

Портфолио је актуелна иновативна образовна личносно оријентисана технологија.

Портфолио је лична архива, која представља достигнућа ученика за одређени предмет и може да се користи за проверу и процену не само исхода учења, већ и у процесу самосталног учења.

Оно што претвара портфолио из фасцикле са документима у технологију је конструктивна интеракција између наставника и ученика у образовном процесу, у коме ученик преузима одговорност за сопствени развој: не само да стиче и примењује

знања, вештине и компетенције, већ и контролише самог себе, процењује, предузима мере. Извођењем самопосматрања и самоконтроле у примени образовних производа, а затим и њихове самопроцене на основу утврђених критеријума, ученик спроводи самопроцену сопственог когнитивног и креативног искуства. Главни циљ портфолија је да документује академска постигнућа ученика и може да се користи у различите сврхе: као наставно средство за процену и самопроцену знања, вештина и компетенција; средство за остваривање интердисциплинарне везе у обуци; алат за планирање образовног развоја ученика.

Предложени модел прати процес обуке и развоја и активно укључује ученика. То је процедурални портфолио, који конструктивно ангажује ученика у учењу и примени комуникативно-језичке знања, вештине и компетенције бугарског језика и књижевности и других кључних компетенција кроз обуке и активности.

Овај модел се заснива на три међусобно повезана процеса – активности наставника и ученика:

1. Стицање и примена знања, вештина и компетенција (активност ученика).
2. Проверавање и оцењивање по критеријумима, који се примењују на државним матурским испитима (активности наставника).
3. Самооцењивање ученика по критеријумима, који се примењују на државним матурским испитима. Мере за превазилажење грешака. Рад над грешкама и исправљање недостатака (активност ученика).

Етрополе – љуљашка уметника

АУТОР: Росица Василева, (rossitta2000@abv.bg), пом.директора и наставник бугарског језика и књижевности, Средња општообразовна школа «Христо Јасенов», Етрополе

ПРЕДМЕТ: бугарски језик и књижевност

ЦИЉ:

Имплементација пројектног метода у настави бугарског језика и књижевности у XI класа – преглед и анализа дела песника из Етрополе; мотивисање учесника да, кроз тимски рад, истражују, посматрају, анализирају и сумирају своје искуство и кроз активне делатности добијају готов производ; повећање мотивација ученика за активно учешће у образовном процесу.

ОПИС:

Ученици се упознавају, истражују, прате, анализирају и сумирају своје искуство, радећи тимски израђују презентације, анализе, организујући састанке, паное, говоре – усмене и писане, пишу саопштења за јавност у медијима и на сајту школе, као и припрема портфолиа разреда и пројеката. Методе које се користе су: анкете, праћење и припрема записника сусрета са књижевним ствараоцима Етрополе и анализирања добијених производа. Наставне методе: пројекти, дискусије, интерактивне игре и ИКТ, музика, ликовна уметност, историја, филозофија, психологија и етика.

Коришћена средства обуке су: уџбеници за XI разред; помагала, мултимедија, штампа, Интернет, поезија песника из Етрополе, антологије, посете и разговори са представницима јавне библиотеке, историјског музеја, интервјуи са савременицима, истраживање активности књижевног друштва „Јасенов „, поруке прошлих конкурса за литерарна и музичка дела домаћих аутора „Књижевна зима.“

Ученици успешно примењују ИКТ у индивидуалним и тимским активностима, у презентацијама у различитим фазама пројекта. Учешће у пројекту је занимљиво и забавно за ученике, али захтева темељну припрему, како од стране наставника, који је асистент, координатор и посредник, тако и у великој мери од стране учесника.

У оквиру наставе и самосталног рада код појединих група пројекта су се развиле и унапредице кључне технике и стратегије за активно учење код ученика, са циљем да се постигне веће ангажовање у процесу обуке и могућности за лични развој

и социјалну интеграцију у друштво. Пројектне активности су активни модели учења који су оријентисани на истраживања, и представљају припрему за управљање и спровођење сопствених школских пројеката, укључују ученике у процес конструисања знања и промоцију националне књижевности, као и унапређење љубави према домовини.

Портфолио ученика

АУТОР: Милена Исаева (milena.isaeva@abv.bg), наставник бугарског језика и књижевности, Гимназија страних језика «Симеон Радев», Перник

ПРЕДМЕТ: књижевност

ЦИЉЕВИ:

- Развијање вештина за изградњу и евалуацију аргументованог текста;
- Формирање хуманитарних вредности;
- Побољшање језичке културе;
- Стимулисање креативности код ученика;
- Изградња комуникационих и информационих вештина.

ОПИС:

Портфолио ученика у настави књижевности је алат за изградњу вештина креирања сопственог текста, који су изузетно важни за интелектуалну и личну реализацију ученика. Портфолио, са који радимо на часовима књижевности је фасцикла која садржи писане радове ученика, настале у току школске године. Свака фасцикла у прилогу има евалуативни листић (картицу) који садржи критеријуме за вредновање есеја, који је усвојен од стране Националне комисије за државне матурске испите у бугарском језику и књижевности. Картица је у облику табеле кроз коју се бодовима оцењује свака од главних компоненти есеја (нпр. композиције, укључујући присуство тезе и подтезе

или језичких вештина, итд). Евалуацију ученици раде у паровима, сваки улази у улогу оцењивача аргументованих текстова својих другова. Постављање бодова појединачних компоненти, повећава код ученика њихов степен познавања критеријума за оцењивање. Наставник игра улогу другог испитивача и бодује сваку компоненту. Двострука евалуација помаже да се разјасне критеријуми од стране ученика -оцењивача и од стране самог наставника, јер је то процес који укључује дискусију и тако се губи субјективни и ирационални фактор, који понекад преовлађују у часовима књижевности. Ученик који је оцењиван и који је такође радио по истој шеми, добија дуплу процену и може детаљно да види предности и слабости свог есеја и да унапреди своје вештине на следећем писменом задатку. Кроз евалуациону табелу и одговарајуће бодове може да се прати компонента за компонентом како су развиле способности током школске године кроз сваки наредни есеј.

Образовни садржај предмета бугарски језик и књижевност и активности разредног старешине – могућност формирања грађанске културе

АУТОР: Елка Бабачева (babachevi@abv.bg), наставник бугарског језика и књижевности, Гимназија страних језика «Петар Богдан», Монтана

ПРЕДМЕТ: бугарски језик и књижевност

ЦИЉЕВИ:

- Формирање ставова и личног односа о теми домовине;
- Креирање осећања националног идентитета и националног поноса;
- Развој критичког и креативног мишљења код ученика;
- Грађански развој личности ученика.

ОПИС:

Предмет овог описа је пројекат бугарског језика и књижевности у 6. разреду који комбинује књижевност и грађанско образовање „Човек у бугарском свету.“ Укључује следеће микротеме:

1. „Човек у бугарском свету“ у бугарској поезији.
2. Моја визија нашег бугарског света:
 - У есеју;
 - У цртежу;
 - У фотографији;
 - Моје асоциације о нашем бугарском свету – у анонимној анкети: боја, укус, осећај, објекат, књига, филм.

Производ пројекта је књижица, у којој су објављени есеји, цртежи, фотографије и сумирани резултати истраживања.

Фазе рада на припреми књижице:

Прва фаза – обухвата све ученике. Активности:

- Самостално читање књижевних текстова на тему домовина;
- Слање једног од њих електронским путем редакцији (у пратњи кратког текста, који објашњава избор).

Друга фаза – раде појединачно, у складу са интересовањима ученика, групе: новинари, фотографи и уметници. Активности:

- Писање есеја;
- Фотографисање;
- Цртање слика и њихово скенирање.

Сви материјали се шаљу електронским путем редакцији.

Трећа фаза – тимски рад редакције. Активности:

- Редактирање и организовање материјала, припрема за штампу;
- Избор наслова књижице;
- Писање увода и прегледа истраживања;
- Организирање штампања књижице.

Четврта фаза – презентација производа (књижице) од стране редакције.

Учесници: сви ученици и њихови родитељи, као и руководство школе.

Циљеви: развој комуникацијских вештина у представљању

интелектуалног производа; позитиван психолошки ефекат на ученике у представљању свог креативног производа; допринос самоспознаји, стимулација креативности и самопоуздања.

Мултимедијни бинарни модул бугарског језика и књижевности и мотора са унутрашњим сагоревањем

АУТОР: Рајна Георгиева (nnb1964@abv.bg), наставник бугарског језика и књижевности, Стручна транспортна гимназија, Дупница

ПРЕДМЕТ: Мотори са унутрашњим сагоревањем и експлоатација аутотранспортне опреме/бугарски језик и књижевност

ЦИЉЕВИ:

Сврха продукта је да понуди наставницима и ученицима иновативну технологију за бинарну обуку наизглед дијаметрално супротних предметних области, као што су инжењерство и технологију и бугарског језика и књижевности, кроз когнитивни трансфер у процесу „остраненија“ (остранение – руска реч, термин естетике и филозофије уметности који укључује комплекс уметничке технике као што су гротеск, парадокс, итд, у којима израз превазилази уобичајене стандарде перцепције).

Крајњи циљ је да се превазиђе стрес државних матурских испита у оквиру бугарског језика и књижевности и државних квалификационих испита из теорије и праксе професије и специјалности.

ОПИС:

Ученици, које су, са добрим или одличним оценама, са владали садржај стручних предмета, имају тешкоће са анализом књижевних текстова. Њихова неспособност да се изборе са матурском испитом бугарског језика и књижевности изазвала је овај покушај да се користи интерференција знања основног пред-

мета мотора са унутрашњим сагоревањем – структура и рада возила на предмет бугарски језик и књижевност. Задаци су организовани стереотипно у пет система мотора, као праћење шеме, како би се разјаснила сврха, структура и принцип рада система, а затим се пређе на књижевне задатка, додељене истим тимовима.

Мултимедијна лекција „Остраненија елемената заплета у стартовом систему мотора са унутрашњим сагоревањем.“

Ученици су подељени у четири групе, а њихови задаци су типа: Мотори са унутрашњим сагоревањем – Гледајте шему стартовог система и покушајте да објасните: сврху; структуру и принцип рада. Бугарски језик и књижевност – Покушајте да пронађете аналогију између излагања и стартера. Где у раду мотора са унутрашњим сагоревањем постоји асоцијативно финале и епилог? Пратите текстове „Ралица“, „Једна бугарка“, „На жици“, „Очи светог Спиридона“.

Налази су изненађујући са високим стопама креативности.

Старт систем исправног мотора са унутрашњим сагоревањем ради само један кратак тренутак. Тренутак је и наслов текста. Као што системи и механизми мотора са унутрашњим сагоревањем не могу да раде без почетне ротације радилице, тако и текст не може да откључа логос/значења и отуђење/ без покретања речи – наслова, слогана или почетног стиха. Даље у епским текстовима следи прича и заплет. А у мотору са унутрашњим сагоревањем почињу радни процеси – унос, компресије, сагоревања, дилатациони и издувни, као резултат возило је у покрету. Финале текста, односно епилог је могућ ако постоји почетак текста. Зауставити мотор са унутрашњим сагоревањем је могуће, ако је имало старт мотора са унутрашњим сагоревањем.

Ноћ књиге

АУТОР: Албена Борисова (beni58@abv.bg), наставник немачког језика, Гимназија страних језика „Петар Богдан“, Монтана

ПРЕДМЕТ: немачки језик

Иновативна тачка ове образовне праксе немачког језика је неконвенционални избор времена и места њеног перформанса – час се одвија ноћу на месту погодном за камповање (имитира се амбијент сцене из књиге „На крају ноћи“ од Луц Ван Дијка). Монтира се шатор, пали се ватра, место је осветљено са фењери-ма, ученици седе на расклапњеним столицама, припремају топле напитке. На почетку се ученици упознају са биографијом аутора, претходно припремљеном од стране једног ученика, а затим још један ученик представља усмено резиме књиге (овај задатак ученици су имали током распуста). Након контроле глобалног разумевања садржаја књиге, ученици морају формулисати по пет питања која се тичу детаљног разумевања текста. Група се распо-ређује у облику два симетрична круга, који стоје окренути једни ка другима, питају свог партнера и одговарају на његова питања, а касније се партнери промене – спољни круг се помера у супро-тном смеру од смера казаљке на сату. Следи пројектни рад – група је подељена у радне групе са следећим задацима (води се рачуна и узимају у обзир индивидуалне способности и интереси ученика):

- Производња дијаграма, који приказује садржај књиге и уз-рочне везе у њој;
- Израда постера;
- Цртање омиљеног лика и бирање како га представити;
- Писање музике на основу текста песме из књиге;
- Драматизација омиљених сцена из књиге;
- Припрема интервјуа о порукама аутора, ликова, насталим осећањима и сл;
- Припрема анкете „Оно што још не знамо о АИДС-у?“ (Уче-ници су се раније упознали са најновијим подацима веза-ним за ову болест).

Следи презентација рада сваке групе у горњем реду: ана-лиза дијаграма, опис постера и усмени портрет вољеног јунака, певање песме, играње представе, анкетање ученика из групе, спровођење истраживања о СИДИ међу ученицима и осталим учесницима.

Затим се групи предлаже да ради на евентуалном наставку књиге или на другом крају. Чује се неколико предлога.

Књига истражује проблем хомосексуалаца. Час се завршава дебатов „Да ли смо толерантни према другима?“ Бира се водећи, који одређује правила дебате, даје реч представницима тимова, који бране оба мишљења. Публика одређује који тим је био уверљивији. Све ово прати одговарајућа музика, а може се припремити и поноћни оброк.

Развијање вештина слободног говора на страном језику методом АВС

АУТОР: Емил Стојанов (emil_zhivkov7@abv.bg), наставник страних језика, Гимназија страних језика, Видин

ПРЕДМЕТ: страни језик

Постоје разне методе, приступи и технике за развој говорних вештина које настају због различитих приоритета – психолошког стање учесника у говорном чину, ситуације, модела понашања, итд. Са различитим степеном успеха они траже следеће:

1. Ум производи мисао.
2. Ум тежи да је брзо пребаци у форму страног језика.
3. Уста теже да створе звучне симболе који су разумљиви другим учесницима у усменој комуникацији.

Слобода говора се производи када се ове три тачке споје и особа престане да мисли (аналитички за језик као систем). Код слободног говора особа одмах реагује говорно, тренутно, као да се ослања на своје знање језика и на своју способност расуђивања, осећајући се удобно у говорној ситуацији.

Ови услови морају узети у обзир неколико фактора:

1. Садржај – Имам шта да кажем, имам мисао.
2. Облик – „Обући“ мисао на страном језику, користећи своје познавање вокабулара, граматике, синтаксе, фонетике.
3. Понашање – Ја сам мотивисан да говорим и не плаше ме они, који слушају.
4. Говорна ситуација – Сутеришем говор, на пример дискусију

између две особе.

5. Фактори који подстичу говор – Крајњи циљ говора, који мора бити постигнут, односно «одржавање ватре» кроз константно самостварање језичких подстицаја, који очекују језичку реакцију.
6. Емоционална удобност страна у разговору – елиминисање ограничења у погледу говора, стимулише жељу да будеш саслушан и повећава шансе да се моје мишљење узме у обзир.

Метод А – В – С

Једноставно речено, метод обухвата следеће:

Ученик А у својој улози В настоји да постигне одређену ситуацију – циљ С.

АВС активности сугеришу:

1. Високу менталну и вербалну активност
2. Међузависност између партнера
3. Одговорност према тиму
4. Активну употребу језика
5. Забавни елеменат
6. Недостатак досаде
7. Аутоматизацију граматичких структура
8. Високу унутрашњу мотивацију за говор

Када је у улози, ученик губи инхибицију „моја личност може бити повређена, могу да ме исмевају, да не одобре оно што ја кажем.“ Ове потенцијалне негативне последице сноси улога, а не реалан ученик. Ово ментално стање, да га назовемо „психолошки штит“, особађа унутрашње, ментално и лингвистичко знање. Ученик је врло емотивно укључен, настоји да игра најбоље могуће своју улогу и страни језик једноставно тече, чак се може рећи да тече у бесконачно хармоничном току рационалних аргумената, ношен крилима позитивне емоције.

Такмичење из математике и логичког мишљења

АУТОР: Диана Декова (d_yoncheva@abv.bg), директор,
Средња општеобразовна школа „Васил Левски“, Кула

ПРЕДМЕТ: математика

ЦИЉЕВИ:

- Побољшање логичких и математичких способности;
- Изградња еко-културе;
- Креативни развој;
- Развијање способности за тимски рад;
- Развој школске заједнице;
- Прекогранична сарадња са образовним институцијама.

ОПИС:

Ученички парламент уз помоћ математичара у школи објављује распоред такмичења. Сваки разред бира не више од осам ученика који су чланови тима разреда. Они бирају свог капитена. На дан такмичења, капитени тимова извуку задатке, које ће радити тим. Екипе су смештене у својим учионицама и раде као тим. Коначно, резултати се бележе у одређеном формулару. Време посла је један астрономски сат. Чим постану спремни, учесници очисте учионицу и зову представника жирија да провери чистоћу у учионици и да запише крај времена. Жиријем председава директор школе, а чланови су наставници из математике. Победник је екипа са највише бодова, али у случају да неке екипе имају једнак број бодова, екипа која је урадила задатак за најкраће време заузима прво место. Награда је бомбоњера.

**Мултимедијалне презентације и
интердисциплинарни приступ – средства
интерактивности ваннаставних активности**

АУТОР: Теодора Ганчева (tedigancheva@abv.bg), директор.
ОШ „Свети Климент Охридски“, Видин

ПРЕДМЕТ: физика и астрономија

У раду је приказано искуство за коришћење информацио-
них технологија и интердисциплинарне везе између објеката

физике, астрономије, географије и економије у основној школи као средство интерактивности у ваннаставним активностима. Користи се мултимедијални производ „Физика Земље“ у групи за ваннаставне активности у поподневним часовима. Већи образовни ефекат мултимедијалних презентација се постиже када се комбинују са интерактивним методама учења – спровођење интердисциплинарног приступа и коришћење интердисциплинарних веза. Основна сврха производа је да рационализује коришћење рачунара не само за игре и забаву, већ и за учење. Он неће заменити књиге, али ће употпунити и обогатити знање ученика и учиниће учење забавнијим.

Иновативне методе су: пројектни рад и рад у групи:

- Прва група ученика истражује планету Земљу, њено порекло, старост, хемијски састав и структуру;
- Друга група ученика се упознаје са гравитационим пољем Земље. Они прикупљају и обрађују податке о сили тежине, плими, покретима и земљотресима;
- Трећа група ученика појашњава топлотно поље Земље, како разоткрити у Земљи вулкане и електричну енергију;
- Четврта групу ученика студира Земљино магнетно поље, усмерено на феномене у вези са њом (северни сјај и магнетне олује) и утицај на живе организме;
- Пета групу ученика организује активности у вези са природом, гледа небо и природне објекте и појаве, ради са географским и звезданим картама, мери температуру итд.

Успешна интеграција презентација у настави ван „стандардног“ часа, погодна је за визуелизацију и перцепцију садржаја за учење и ставља изазове пред ученике. Мултимедијални производ „Физика Земље“ је електронски водич који има за циљ да уведе ученике у виртуелни свет где је учење пријатно и корисно. Он је отворен и може бити допуњен и обогаћен новим материјалима. Дизајниран је за наставу у оквиру предмета, као што су Човек и природа, Физика и астрономија, Географија, Биологија и Хемија.

Употребa информационо-комуникационих технологија и интердисциплинарног приступа у стварном процеса учења и комбиновање са ваннаставним активностима су потрага за рав-

нотежом између „традиционалне“ и „виртуелне“ учионице и чини учење практичнијим.

За практичне аспекте примењене физике и дидактичке игре

АУТОР: Даниела Костадинова (etro_d@abv.bg), наставник математике и физике, Средна општообразовна школа «Христо Јасенов», Етрополе

ПРЕДМЕТ: физика и астрономија

ЦИЉЕВИ:

Да ученици:

- Науче појам „сила трења“;
- Науче формулу, по којој може да се пронађе њена величина;
- Препознају услове за повећање или смањење величине силе трења;
- Откривају механизам деловања отпора ваздуха;
- Знају правила за безбедно руковање под различитим условима;
- Објасне како снаге трења и отпора ваздуха утичу на кретање;
- Опишу како балансирање силе трења утиче на кретање и на правац кретања објеката;
- Дају примере за коришћење начина трења, приликом војње возилом.

ОПИС:

Когнитивна делатност игре задржава своју неоспорну важност, иако није водећа у школском периоду детињства. То даје разлог за активно коришћење дидактичких игара.

Ево једне варијанте да се користе дидактичке игре за откривање примењених аспеката физике. Модел се реализује, користећи дидактичке игре у оквиру часа „Покрет и силе“ у 6.

разреду или као почетни преглед 7. разреда, да би се ученици мотивисали за нова сазнања и за увећање интересовања за науку. Припрема дидактичке игре „суд силе трења“ пролази кроз следеће фазе: објашњавање ситуације „суђења“ и правила игре, подела улога, упућивање на одговарајућу литературу итд. Имитацијом ситуације у судници и „уживљавањем“ ученика у атмосферу суђења, план игре је следећи: 1. Отварање судског случаја од стране тужиоца, 2. Окривљени (сила трења) говори о себи 3. Најава оптужнице; 4. Одбрана заштите 5. Најава пресуде од стране судије (уопштење) 6. Пријем честитке (телеграма) од истакнутих физичара за савладано знање и постигнуће.

Коришћењем предложене праксе се остварује следеће:

- Природа учења се мења – од статичког и пасивног, у динамично и интерактивно;
- Повећава се квалитет и култура комуникација ученика;
- Повећава се и изазива интересовање за ову тему,
- Повећава се активност ученика;
- Модернизује се процес учења и побољшава квалитет образовања.

Интерактивне методе у еколошком образовању и васпитању

АУТОР: Д-р Елка Владимирова (elka.vladimirova@abv.bg), наставник биологије и здравственог васпитања, стручна гимназија «Акад. Сергеј П. Корољов», Дупница

ПРЕДМЕТ: Биологија и здравствено образовање

ЦИЉЕВИ:

1. Да се открију могућности наставних планова и програма биологије и здравственог образовања у средњој школи за успешно коришћење интерактивних метода и техника у еколошком образовању ученика.
2. Да се развију посебни интерактивни наставни модели за

формирање еколошке писмености и експериментално верификује њихова ефикасност.

3. Да се истраже ставови ученика према развијеним интерактивним наставним моделима за формирање еколошке писмености.

ОПИС:

Развијена интерактивна образовна технологија обухвата три успешна модела интерактивног учења у проучавању три нивоа биодиверзитета – генетског, популационог и екосистемског, у 9. и 10. разреду. Програм обуке је детаљно разрађен у складу са појединим компонентама образовног процеса у биологији и у складу са специфичностима образовног садржаја. Он се заснива на изградњи знања и когнитивног развоја личности ученика. Учење на основу конструктивизма захтева проблематичне ситуације у којима ученик на основу свог искуства из прошлости открива нове чињенице. Радећи са објектима, ученици у интеракцији са реалношћу, разговарају о различитим проблемима и мисле на контроверзе. Наставници наводе ученике да, кроз решавање проблема, сами дођу до одговора и закључака. Интерактивне активности ангажују ученике у друштвеним активностима са којима говор и практичан рад чине кохерентну целину. Демократска едукативна околина, повезана са сарадњом и разменом идеја између ученика са различитим социјалним искуствима, као и решавање мало тежих задатака, комбиновано са подршком наставника, помаже ученицима да се боље развију.

Дах свежег ваздуха

АУТОР: инж. Цветелина Миланова (tsveti_05@abv.bg), пом. директор, Техничка стручна гимназија „Марија Кири“, Перник

ПРЕДМЕТ: Екологија и одрживи развој, Биологија и здравствено васпитање

Овај рад се односи на веома значајни локалитет за све ста-

новнике Перника – одрживи резерват „Острица“, који је један од најстаријих заштићених подручја у земљи. Циљна група су ученици чланови еко-клуба „Мост у будућност“ из технолошке стручне школе „Марија Кири“.

Основни ЦИЉ пројекта је побољшању осам кључних компетенција кроз интегрисање ученика у заједницу у контексту еколошког васпитања и заштите животне средине.

Специфични циљеви:

- Спровођење истраживања и припрема анализе односа јавности према заштићеним природним локацијама и њиховом очувању, посебно – резерват „Острица“;
- Промовисање јединствености резервата „Острица“;
- Развој и унапређење еколошког образовања за ученике и локалне заједнице;
- Формирање одговорног односа према природи;
- Стицање нових знања о животној средини и развоју когнитивних способности.

Резултати рада су: упитници, електронски уџбеник, практичан водич, збирка биљака, које се налазе у резервату; календар са урумово лалама (заштићена врста цвећа у Бугарској) информациона табла, слике и презентације. Интегрисање еколошке активности у школи и у природном окружењу, доприноси целој локалној заједници.

Реалне и фантазијске слике кроз технику на мермерном папиру

АУТОР: Николај Георгиев (n1963@abv.bg), наставник, Средња општообразовна школа „Христо Јасенов“, Етрополе

ПРЕДМЕТ: ликовна култура

ЦИЉЕВИ:

- Упознавање нове сликарске технике;

- Разумевање могућности комбиновања различитих боја.
- Разликовање и упоређивање стварне и фантазијске слике и слике простора и ситуација.
- Стимулисање креативности и маште ученика седмог разреда.

ОПИС:

Пре почетка часа организује се простор у кабинету и аранжирање материјала. На крају претходног часа ученици су добили задатак да размишљају о бојама као средству изражавања. Кроз фронтални разговор се јача знање о скали, бојама и хармонији. Уз помоћ видео бима ученицима се показује кратак филм, који приказује активност. На интерактивну таблу се стављају цртежи створени помоћу технике мермерног папира. На сировом отиску, помоћу показивача, учитељ показује последњу фазу – различите верзије композирања. Мраморни папир је сликарска техника, којом цртеж сваког детета постаје јединствен.

Вижте уживо:

http://www.hristo-yassenov.com/images/MVI_19401.swf

Израда модела цркава

АУТОР: Мирјана Велкова (mirey@abv.bg), наставник,
Средња општообразовна школа „Васил Левски“, Кула

ПРЕДМЕТ: ликовна култура

ЦИЉЕВИ:

- Формирање националног идентитета;
- Интегрисање у националну културну баштину;
- Изградња естетске културе;
- Креативни развој;
- Развој вештина за тимски рад;
- Развој школске заједнице.

ОПИС:

Ученици, заједно са својим наставником уче историју познатих бугарских споменика – православних цркава и манастира, јединствених по свом екстеријеру и архитектонском изгледу. Једном када науче све ово, одлучују који од њих ће развити у модел. Праве модуларне моделе користећи своје знање и вештине у области примењене уметности. Сви модели су примери бугарских православних цркава и манастира, део од наше прошлости и сцене великих догађаја у историји Бугарске, складишта бугарског духа и националног идентитета.

Деца, која учествују у креативном тиму, имају различита интересовања и способности – од оних који су надарени и талентовани, до деце, која нису толико, али имају велико интересовање.

Вижте уживо:

<http://www.youtube.com/watch?v=6WFUBmnsuNI>

Пројекат „У сваком детету постоји сунце – нека сија“

АУТОР: Полина Петрова (db_05@abv.bg), наставник музике, ОШ „Васил Левски“, Костинброд

ПРЕДМЕТ: музика

ЦИЉЕВИ:

- Развој комуникације између различитих етничких група и деце са посебним образовним потребама – кроз плес и музику;
- Изградња позитивног, подржавајућег окружења, које гарантује слободу, једнакост, једнаке могућности и приступ ромској деци – кроз наставу и креирање плеса;
- Проширење видика перцепције музике, развијање естетског осећаја и музичке способности за учешће у клубу;

- Развој креативности и добрих особина – воље, уредности и жеље за постигнућем;
- Побољшање физичке културе – кроз учење специфичних плесних вештина.

ОПИС:

У циљу задржавања ромских ученика у школи и због тешкоћа ученика са посебним образовним потребама приликом наставе иницира се њихово учешће у ваннаставним активностима, прилагођеним њиховим потребама и талентима. Испоставило се да је плес пожељан код свих и да комуниција кроз плес даје жељени став за похађање школе. Заједничка жеља била је да се формира клуб „Мажореткиња“ (Навијачица). Развили смо репертоар песама из Бугарске, али и најновијих светских хитова. Група се састаје два пута недељно за сат времена са великом жељом. Први наступ у школи изазвао је велики успех и аплауз. Костиме су дизајнирали сами ученици. Плесови су подељени на спортски и парадну мажореткињу. Након тога, почели смо да учествујемо у локалним дешавањима, а касније и у домаћим и међународним такмичењима и фестивалима и добили смо много награда.

Наступи мотивишу и подстичу ученике и они се осећају важно и цењено. Већина њих има проблема у процесу учења, али клуб „Мажореткиње“ им даје самопоуздање – оно што им је заиста потребно.

Педагошки алати за реализацију самосталне образовно-когнитивне активности опште теорије рачуноводства

АУТОР: Мариета Гоцева (mariettego@abv.bg), наставник теоретске обуке, Техничка стручна гимназија „Никола Вапцаров“, Радомир

ПРЕДМЕТ: Општа теорија рачуноводства

ЦИЉЕВИ:

Да се створи добра педагошка пракса применом педагошких алата за реализацију самосталне образовано-когнитивне активности на часовима опште теорије рачуноводства.

ОПИС:

Студијом је обухваћено 18 ученика из IX разреда техничке стручне гимназије „Никола Вапцаров“ – Радомир, специјалност „Економска информатика“. Предмет студија су постигнућа ученика у општој теорији рачуноводства, самосталним радом кроз решавање проблема у настави за новим знањима на тему „Садржај, састав и структура капитала предузећа“. Главни педагошки циљеви су:

- да ученици сазнају садржину капитала предузећа;
- да могу одредити састав капитала предузећа;
- да разумеју структуру капитала предузећа;
- да анализирају, упоређују и сумирају податке;
- да групишу капитал према пореклу и одредишном карактеру;
- да процењују вредности капитала;
- формирање логичког мишљања ученика, које ће користити у вези са усвојеним материјалом у пракси.

Ова иновација се примењује код самосталне образовно-когнитивне активности за нова знања, у току часа, након презентације од стране наставника образовног садржаја. Укључују се два образовно-когнитивна задатка, који су дизајнирани тако да појачају нова знања. Усмерава се рад ученика тако, да они сами дођу до решења и сами доносе закључке.

Рад на пројекту као иновативни модел у образовању

АУТОР: Милена Андонова (megiandonova@abv.bg), наставник, Стручна школа технике и менаџмента „Христо Ботев“, Ботевград

ПРЕДМЕТ: Пословна економија

ЦИЉЕВИ:

- Ствара се могућност да се развију вештине, понашање и однос према раду, специфичан за тим;
- Ученицима се омогућава да разумеју и уважавају тимски рад, да могу да се изразе правилно, да користе одговарајућу терминологију и лагано да комуницирају на енглеском језику;
- Могућност за један модеран облик обуке и васпитања, који позитивно утиче на ученике, мотивишући их за дубље учење и преношење знања и искуства;
- Стварање услова за различиту врсту комуникације наставник – наставник са једне стране и ученик-ученик са друге, као и наставник-ученик-родитељ;
- Повећање одговорности, међусобна размена мишљења о различитим питањима;
- Креативни процес који припрема младе људе за живот и тржиште рада. Преплићу се квалитет и стручност наставника и потребе, знања и вештине ученика;
- Постићи интелигентан, одржив и инклузиван раст у Европској унији – „Млади у покрету“.

ОПИС:

Образовање треба посматрати као један креативан и иновативан програм, намењен развоју талената ученика који подржава њихову даљу социјализацију у друштву и успех на тржишту рада. Ово се може постићи увођењем традиције, њеним очувањем, ширењем и спровођењем – она може бити средство за развој вредности код младих. Иновација је резултат креативног процеса у виду нових производа (опreme, технологије, метода, итд), са једне стране, и процес увођења нових производа, компоненти, приступа и принципа, са друге стране. Професионална школа технике и менаџмента „Христо Ботев“ – Ботевград комбинује оба вида иновације – омогућава стицање технолошких, економских, организационих и језичких знања и вештина, које

ученици могу да користе, усавршавајући предузетничке компетенције, које би им, у наредном периоду донеле успех на тржишту рада.

Ходајући по путу промоције мобилности у образовне свхе, ученици из наше школе имају прилику да стекну нова професионална знања и вештине и да размене искуства, као и да се укључе у партнерству у оквиру рада на пројектима са другим школама.

Пројекат „Медије као мост комуникације преко Дунава“

АУТОР: Диана Кандева – Христова (d_kandeva@abv.bg), наставник, Стручна школа технике и менаџмента «Христо Ботев», Ботевград

ПРЕДМЕТ: Пословна економија

ЦИЉЕВИ:

Пројекат ствара прилику да се изграде вештине, понашање и став према раду, специфичан за тим. Циљ је да се ученицима омогући да разумеју и цене тимски рад, да могу без бриге и слободно да комуницирају на енглеском језику, да могу да делују циљано и да открију своје предузетничке вештине. Ово је модеран облик радног васпитања који позитивно утиче на ученике, јер буди у њима жељу како за менталним и физичким радом, тако и нетолеранцију свих облика лењости, расипања ресурса и неодговорности према тиму. На тај начин се помера фокус са давања готових знања од стране наставника/руководиоца на индивидуално савладавање ученика. Рад на пројекту смањује могућност настанка сукоба између школе и наставника, с једне стране и ученика са друге стране. Напротив, после њихове посете у Мађарској, ученици су више него раније уједињени, траже информације, размењују мишљења о различитим питањима и не траже спремна решења.

ОПИС:

Изазови глобализованог света захтевају формирање адекватног економског мишљења у средњој школи. У овом погледу, пројекат “Медије као мост комуникације преко Дунава” у комбинацији са предузетничким образовањем показао је неопходност и предности имплементације модерне транснационалне практичне обуке. Активности пројеката су се показале као посебно значајне, не само за развој компетенција у струци, већ и за формирање моралних вредности, духовних и моралних основа на којима расту високо квалификовани стручњаци. Штавише – понашање младих у погледу њихових захтева у односу на образовну услугу доказује да им је потребан такав комплекс знања и вештина који ће их животно оспособити. Сарадња између стручне школе технике и менаџмента „Христо Ботев“ Ботевград и B-A-Z M. Önk. Kossuth Lajos Gimnázium Szakképző Iskola és Kollégium Szepesi Laczkó Máté Szakképző Tagiskolája из Мађарске, имплементирана кроз пројекат „Медије као мост комуникације преко Дунава“, подржава стварање модерне професионалне компетентности.

Интернационални пројекат – могућности за примену и размену наставног искуства и иновативне праксе

АУТОР: Галина Нетова (gala_netova@abv.bg), руководилац рачунарске учионице, средња општообразовна школа «Љубен Каравелов», Видин

ЦИЉЕВИ:

- Еколошко васпитање;
- Тимски рад, узајамна помоћ;
- Васпитање у стилу европских вредности;
- Заштита животне средине;
- Повећање мотивације за учење;
- Унапређивање разговорног енглеског језика.

ОПИС:

Пројекат је реализован током две календарске године, а финансиран је од стране секторског програма „Коменски“, Програма „Доживотно учење“. Пројектне активности су спроведене на локалном нивоу, као и у партнерским школама. Ученици и наставници из 6 земаља, након озбиљног истраживачког рада сакупили су материјал и објавиле три књиге: „Атлас биљака“, „Атлас животиња“ и „Рецепти са биљем“. Они су научили да саде и узгајају дрвеће и цвеће. Редовно су се бринули за очување и одржавање чистим школа и подручја око њих. У пројектним активностима учествовали су ученици I-VII разреда. У школи су радила три клуба – клуб «Фиторазноврсност», клуб «Лековито биље» и клуб «Чиста природа». Током спровођења локалних и општих пројектних активности је обављена размена добре наставне праксе.

Мобилност – главна пројектна активност

Учешће на међународним радионицама се показало као моћно средство за мотивацију. Ученици и наставници су имали прилику да истражују друге културе, да стварају нова пријатељства, да побољшају свој ниво знања енглеског језика. Наставници су разменили своје иновативне и добре праксе са колегама из других пет земаља.

Размена добре и иновативне праксе

Школа је презентовала следеће добре праксе уграђене у пројектне активности:

- Креирање цртежа са еколошким порукама, које су поклоњене шпанској деци;
- Филм за рециклажу папира, снимљен у Мадриду, који је приказао рад клуба „Чиста природа“ и часове хемије;
- Школске радио емисије;
- Конкурс за избор материјала, који се укључују у опште производе;
- Међународна радионица о производима од природних материјала;
- Чишћење зоне у близини биосферног резервата Чупрене.

Наставници из партнерских школа представили су своје часове нашим ученицима. Шпански наставник је научио децу из нашег првог разреда да праве букете ружа од пластелина, које су поклонили својим мајкама. Током часа из биологије за 5. разред, који је држао наставник из Словачке, деца су направила еколошки постер са обојеним рукама. Бугарски наставници су водили бугарско коло у школском дворишту у Шпанији, а спровели су и неконвенционални час биологије у Румунији.

Пројекат „Јединство – Партнерство за знање и добросуседско јединства“

АУТОР: Норка Иванова (nora_k_i@abv.bg), наставник, Природно-математичка гимназија „Екзарх Антим I“, Видин

ЦИЉЕВИ:

1. Стварање услова за формирање основних кључних вештина: критичког мишљења, способности за трагањем, анализирањем и имплементирањем одговарајућих информација са већом флексибилношћу, тимског рада и размене идеја кроз нове технологије, рад са Адобе производима и софтверима.
2. Стварање мреже за неограничену комуникацију међу младима са обе стране границе.
3. Кроз интердисциплинарне интегралности ученици имају прилику да формирају културни интернационализам.

ОПИС:

Међународни пројекат „Јединство – Партнерство за знање и добросуседско јединство“ је трајао годину дана и био је финансиран од стране програма прекограничне сарадње Бугарска – Србија.

Идеја за пројекат је дошла након студије – анкете младих у ПМГ – Видин и Зајечарској гимназији, када је установљено да ученици не знају много о културном наслеђу, природним лепо-

тама и туристичким атракцијама у пограничном региону.

Након анализа је донет следећи закључак: У свим предходним пројектима, ставили су акценат пре свега на производ туристичких промотивних материјала. Али тиме се није повећала свест младих људи са обе стране границе о култури, традицији, обичајима, природним лепотама и туристичким атракцијама у региону. Одлучили смо да променимо наш приступ и кроз обуке, истраживања и организовање радионица да прикупимо материјале и да створимо модеран и актуелан туристички производ. Методом „учи док радиш“ постигли смо циљеве пројекта, као и наше специфичне образовне циљеве.

Формирано је 6 клубова, по три у обе школе „ИТ“, „Етнографска истраживања“ и „Географска истраживања“.

Након тренинга клубови су путовали по унапред одређеним рутама да би документовали природне лепоте и туристичке атракција у бугарском и српском делу прекограничног региона. На радионицама ученици су савладали вештине за обраду прикупљених материјала и припремили су коначне производе: брошуре, мапу експедиције, водич, виртуалну интерактивну туристичку мапу.

Одржана су три међународне састанке: Округли сто „Јединство“, конференција младих „Проблеми културног туризма у региону Видин – Зајечар очима младих“ у Видину и завршни фолклорни концерт у Зајечару.

Повећање компетенције школске заједнице

АУТОР: Илијана Крстева (krusteva.iliana@abv.bg), директор, Средња опште-образовна школа «Свети Кирил и Методије», Брегово

ЦИЉЕВИ:

- Повећање компетентности школске заједнице у вези са управљањем променама и иновативним менаџментом;
- Оптимизација управљања у школи;

- Припрема за активну улогу: лидер, тимски играч, носилац промене.

ОПИС:

Увод: Ви сте неконвенционални и имате мисију, као део специфичне групе менаџера у образовању, да се побољша управљање ваше школе.

Теза: Задатак иновативног образовног менаџера је промена начина размишљања запослених.

I Кључ: Привлачење

Привуците „добровољце“ са свесним унутрашњим убеђењима, који су способни да одлично представљају школу, а не оне који само обављају дужности. То су људи, који су само-мотивисани, за које је важан и најмањи детаљ и који увек траже пут за побољшање и најмањих ствари. Ови појединци, који су фокусирани на свој рад, не толеришу непотребно трошења ресурса и усмерени су на унапређење окружења за учење.

Цене су независно мишљење, преузимање ризика и учење нових знања.

II кључ: Одлично познавање организационог окружења

Школе са визијама траже будућност у којој ће користити стекнуто искуство, али без тога да им искуство диктира и одређује шта ће се радити. Трагање за новим решењима, новим могућностима. Потребно је да се боље упознају ученичке и родитељске заједнице и да се користе највиши захтеви за подстицање иновација. Креативни људи се користе као пример. Организационе структуре се изграђују по тимском принципу, уместо хијерархијском. Ствара се комуникативна пракса, која омогућава експресију појединца. Сукоби се не персонализују. Фокус је на ономе што знате, али и на ономе што не знате. Вреднују се индивидуалност и различитост. Не постоје универзална решења. Иновативна организација пружа људима могућности за креативност и пружа им физичко и психичко окружење за размишљање. Оваква организација дозвољава много одговора на

свако конкретно питање. Иновативне организације избегавају казне.

Закључак:

Имплементација процеса иновација је повезана са погодним окружењем и инфраструктуром базираним на:

- стандардима компетентности;
- методологији за оцену стручности;
- средствима и методама за развијање вештина за ефикасно учење;

Имплементација предложене визије укључује значајне ресурсе и спремност да се промене заинтересоване стране.